

**У. Н. Дуйсенова , А. А. Жиенбекова\***

магистрант, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан  
философия ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент , Қазақстан

\*Корреспондент авторы: ainur7105@mail.ru

## **ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ БИЛЕРІ МЕН САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ РӨЛІ**

### **Түйін**

Мақалада қазақтың дәстүрлі билері мен әдет-ғұрыптарының заманауи хореографиялық тәсілінің дамуына әсері қарастырылған. Автор ұлттық пластиканың қалыптасуының тарихи-мәдени алғышарттарын талдап, этнопластиканың негізгі элементтерін, яғни ХХІ ғасырда өзектілігін сақтап, жаңа сахналық дыбысқа ие болған қимыл-қозғалыс бейнелілігі, қол пластикасы, дөңгелек композициялар мен күнделікті қимылдарды анықтады. Салттық-ғұрыптық дәстүрлер мен заманауи сахналық шешімдердің арақатынасына ерекше назар аударылады. Автор дәстүрлі түрлерін біріктіру үш бағыт арқылы жүзеге асатынын атап көрсетеді: фольклорды сахналық бейімдеу, классикалық балет мектебімен синтездеу және қазіргі заманғы бидің тәжірибелі түрлерінде этникалық элементтерді пайдалану. Автор мұраны сақтау ғана емес, оны жаһандану жағдайында түсіну маңызды міндет екенін атап көрсетті. Қазақтың дәстүрлі билері мен салт-дәстүрлері Қазақстанды әлемдік мәдени кеңістікте танытатын рухтың қайнар көзі, мәдени дипломатияның құралы және ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етеді.

**Кілттік сөздер:** қазақ биі, этнопластика, салт-дәстүрлер, заманауи хореография, мәдени бірегейлік, ықпалдастық.

### **Кіріспе**

Қазақстанның қазіргі хореографиясы белсенді жаһандану және мәдени алмасу жағдайында дамып келеді, мұнда халық биінің дәстүрлі элементтері мен салт-дәстүрлері көркемдік шабыттың маңызды көзіне айналып отыр. Мәдени бірегейлікті сақтау және жаңа сахналық тілді қалыптастыру үшін қазіргі хореографиялық техниканың дамуындағы этнопластиканың рөлін анықтап, жүйелеу қажет.

Ғылыми мақаланың мақсаты – қазақтың дәстүрлі билері мен әдет-ғұрыптарының қазіргі хореографияға тигізген әсерін талдау, оларды сахна тәжірибесіне енгізудің негізгі бағыттарын айқындау және мәдени бірегейлік үшін маңызын анықтау.

Мәдени бірегейлікті сақтау және жаңа сахналық тілді қалыптастыру үшін қазіргі хореографиялық техниканың дамуындағы этнопластиканың рөлін анықтап, жүйелеу қажет [6].

### **Теориялық талдау**

Қазақтың би дәстүрі көшпелілер мәдениеті жағдайында қалыптасты, онда би рәсімдер мен әдет-ғұрыптардың бір бөлігі болды. Сипаттама белгілері:

- даланың шексіз кеңістігін бейнелейтін қолдың жұмсақ пластикасы;
- жануарларға еліктейтін қозғалыстар (жылқы, сұңқар, түйе);
- күнделікті қимылдар (ыдысты көтеру, астық шашу);
- табиғаттың циклділігін көрсететін дөңгелек композициялар.

Бұл элементтер, зерттеулер көрсеткендей [1–3], фольклордың сахналық бейімделуіне негіз болып, ұлттық хореографиялық мектептің құрамына енді. Қазіргі авторлар (Сейтметова [4], Қадырова [5]) этнопластиканың сақталып қана қоймай, жаңа көркемдік формаларға ауысатынын атап өтеді.

Қазақтың би дәстүрі көшпелілер мәдениеті жағдайында қалыптасты, онда би рәсімдер мен әдет-ғұрыптардың бір бөлігі болды [7].

### **Тәжірибелік бөлім**

Зерттеудің эмпирикалық негізі ретінде мыналар қарастырылды:

1. Ансамбльдердің («Салтанат», «Гүлдер») сахналық қойылымдары, мұнда дәстүрлі мотивтер сахнаға қайта өңделген.

2. Балет қойылымдары («Қозы Көрпеш – Баян сұлу», «Махаббат туралы аңыз»), мұнда классикалық техника этнопластикамен үйлеседі.

3. Салттық үйірмелер, шапалақ соғу, вокалдық импровизациялар қолданылатын заманауи би жобалары (21 ғасырдағы орындаушылық қойылымдар).

Зерттеу әдісі: сахналық тәжірибелерді бақылау және талдау элементтерімен салыстырмалы-аналитикалық тәсіл.

Зерттеудің эмпирикалық негізін ансамбльдердің сахналық қойылымдары мен балет қойылымдары құрайды, бұл Джумакованың Қазақстан сахна өнерінің дамуына халықтық дәстүрлердің әсері туралы тұжырымдарына сәйкес келеді [6].

### **Нәтижелер мен талқылау**

Талдау көрсетті:

- Сахналық бейімделу дәстүрдің сақталуына ықпал етеді, бірақ үлкен сахналар үшін қимылдарды стильдеуді қажет етеді.

- Балет мектебімен синтез академиялық бидің бірегей қазақстандық үлгісін қалыптастырады.

- Қазіргі заманғы би халықаралық аудиторияға түсінікті әмбебап тіл ретінде этникалық символизмді белсенді қолданады.

Олай болса, дәстүрлі билер мен салт-дәстүрлер көркемдік шабыт көзі ғана емес, мәдени дипломатияны қалыптастыру құралы болып табылады. Оларды заманауи биде пайдалану ұлттық бірегейлікті нығайтуға және Қазақстанды жаһандық мәдени кеңістікте танытуға көмектеседі.

### **Қорытындылар**

1. Қазақтың дәстүрлі билері мен әдет-ғұрыптары қазіргі хореографиялық тәсілдерінің іргелі негізі болып табылады.

2. Этнопластикалық ықпалдасуы үш бағыт арқылы жүзеге асады: сахналық бейімделу, балет мектебімен синтез және заманауи бидің тәжірибелік түрлері.

3. Дәстүрлі элементтер мәдени бірегейлікті сақтау миссиясын орындайды және мәдени дипломатияның маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

4. Әрі қарайғы зерттеулердің болашағы – этникалық мұраға негізделген хореографияны оқыту әдістемесін жасау.

### **Белгілер**

Этнопластика – халықтың дүниетанымын көрсететін дәстүрлі қозғалыстар жүйесі.

Сахналық бейімделу – фольклорлық формаларды сахнада орындау үшін қайта өңдеу.

Contemporary dance – тәжірибелік пластика элементтерін қамтитын заманауи би бағыты.

### **Әдебиеттер тізімі**

1. Байжанова, А. Қазақтың халық биі: дәстүр және қазіргі заман. - Алматы: Қазақ университеті, 2019, 120 б.
2. Әбілқасымов, Г. Қазақстанның хореографиялық өнері: бастаудан қазіргі заманға дейін. - Астана: Фолиант, 2021, 140 б.
3. UNESCO. Intangible Cultural Heritage: Traditional Music and Dance of Central Asia. - Paris: UNESCO Publishing, 2020, 80 p.
4. Сейтметова, А. Этнопластика қазіргі сахналық тәжірибеде // Өнер жаршысы. – 2022, №3, 45-57 б.
5. Қадырова, Л. Қазақстанның қазіргі балетіндегі ұлттық дәстүрлер // Театр және хореография. – 2023, №2, 12-25 б.

6. Джумакова, Ш. Халықтық дәстүрлер және олардың Қазақстан сахна өнерінің дамуына әсері // Орталық Азия мәдениеті мен өнері. – 2020, №4, 33-41б.
7. Ахметова, Р.Қазақ биінің тарихы мен теориясы. - Алматы: Өнер, 2018, 200 б. 101-105 б.

**У. Н. Дуйсенова , А. А. Жиенбекова\***

магистрант, ЮКУ имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

кандидат философских наук, доцент, ЮКУ имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

**\*Автор для корреспонденции:** ainur7105@mail.ru

## **РОЛЬ КАЗАХСКИХ ТРАДИЦИОННЫХ ТАНЦЕВ И ТРАДИЦИЙ В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННЫХ ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ**

### **Аннотация**

В статье рассмотрено влияние традиционных казахских танцев и обрядов на развитие современной хореографической техники. Автором были проанализированы историко-культурные предпосылки становления национальной пластики и выделены ключевые элементы этнопластики, т.е. символика движений, пластика рук, круговые композиции и бытовые жесты, которые сохраняют актуальность в XXI веке и приобретают новое сценическое звучание. Особое внимание уделено взаимосвязи между ритуально-обрядовыми традициями и современными постановочными решениями. Автор отмечает, что интеграция традиционных форм осуществляется через три направления: сценическую адаптацию фольклора, синтез с классической балетной школой и использование этнических элементов в экспериментальных формах contemporary dance. Автором подчеркнуто, что важной задачей является не только сохранение наследия, но и его осмысление в условиях глобализации. Традиционные казахские танцы и обряды служат источником вдохновения, средством культурной дипломатии и обеспечивают преемственность поколений, представляя Казахстан в мировом культурном пространстве.

**Ключевые слова:** казахский танец, этнопластика, традиции, современная хореография, культурная идентичность, интеграция.

**U.N. Duissenova, A.A. Zhiyenbekova\***

Master's student, M.Auezov , Shymkent, Kazakhstan

candidate of philosophical sciences, Associate Professor M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan

**\*Corresponding author:** ainur7105@mail.ru

## **THE ROLE OF KAZAKH TRADITIONAL DANCES AND TRADITIONS IN THE FORMATION OF MODERN CHOREOGRAPHIC TECHNIQUES**

### **Abstract**

The article examines the influence of traditional Kazakh dances and rituals on the development of modern choreographic techniques. The author analyzed the historical and cultural prerequisites for the formation of national plasticity and identified key elements of ethnoplaticity, i.e. the symbolism of movements, the plasticity of hands, circular compositions and everyday gestures that remain relevant in the 21st century and acquire a new stage sound. Particular attention is paid to the relationship between ritual and ceremonial traditions and modern staging solutions. The author notes that the integration of traditional forms is carried out through three directions: stage adaptation of folklore, synthesis with the classical ballet school and the use of ethnic elements in experimental forms of contemporary dance. The author emphasized that an important task is not only the preservation of heritage, but also its understanding in the context of globalization. Traditional Kazakh dances and rituals serve as a source of inspiration, a means of cultural diplomacy and ensure the continuity of generations, representing Kazakhstan in the world cultural space.

**Key words:** Kazakh dance, ethnoplasty, traditions, modern choreography, cultural identity, integration.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат:

**Жиенбекова А. А. 87019121818,**

e-mail: [ainur7105@mail.ru](mailto:ainur7105@mail.ru)

**Information about the author responsible for contacts:**

**A.A.Zhiyenbekova 87019121818,**

e-mail: [ainur7105@mail.ru](mailto:ainur7105@mail.ru)

**Информация об авторе, ответственном за сообщения:**

**Жиенбекова А. А. 87019121818,**

e-mail: [ainur7105@mail.ru](mailto:ainur7105@mail.ru)